

Tussen Staat en Maatschappij

Het boek 'Tussen Staat en Maatschappij' (over de geschiedenis van de christen-democratie in België tussen 1945 en 1995) laat zien dat de christen-democratie in België veelkleurig van aard is. Er zijn opmerkelijke verschillen met Nederland zoals de grote invloed van standsorganisaties en het feit dat het politieke zwaartepunt bij de partij en niet bij de gekozen volksvertegenwoordigers ligt.

In 1995 verscheen het boek 'Tussen Staat en Maatschappij' over de geschiedenis van de christen-democratie in België tussen 1945 en 1995.

Het is een omvangrijk werk geworden: 563 pagina's. De bladzijden 519 tot 563 bevatten de voetnoten. Reeds dit laatste geeft aan dat hier sprake is van een wetenschappelijk werk. Dit was ook de uitdrukkelijke opzet van de initiatiefnemers Frank Swaelen en Charles-Ferdinand Nothomb. Zij formuleren het zelf als volgt: "Het gevaar van een dergelijke onderneming was uiteraard dat zij zou uitmonden in een ongeloofwaardige zelfverheerlijking. Daarom werd van meet af beslist uitsluitend wetenschappelijke normen bij de redactie van het boek te hantieren".

De inhoud valt in drie delen uiteen. Deel 1 (pagina 11-118) gaat over de

christen-democratie in het Belgische politieke landschap en is onderverdeeld in vijf hoofdstukken die bepaalde tijdvakken behandelen. Deel 2 (pagina 119-262) handelt over de structuur en de verankering van de christen-democratische partijen en is onderverdeeld in vier hoofdstukken. Deel 3 (pagina 263-518) behandelt de invloed van de christen-democratie op het politieke leven. Dat gebeurt in tien hoofdstukken, die elk een beleidsterrein behandelen, dat overeenkomt met één van de departementen. In deze recensie zullen slechts enkele van de vele capita behandeld kunnen worden.

Prof. mr. dr. A. Postma

Het ontstaan van de christen-democratie

Interessant is de beschrijving die gegeven wordt van het ontstaan van de christen-democratie. Hieruit blijkt dat een onderscheid gemaakt moet worden

tussen katholieke partij enerzijds en christen-democratie anderzijds. De christen-democratie ontwikkelde zich niet tot een afzonderlijke partij, maar tot een duidelijk herkenbare en georganiseerde fractie binnen de katholieke partij. Daarnaast bestond een andere fractie binnen de katholieke partij: de conservatieven.

Kenmerkend voor Vlaanderen vóór de Tweede Wereldoorlog was de aanwezigheid van het begrip christen-democratie in twee betekenissen: er was de christen-democratie in enge zin, die betrekking had op het Algemeen Christelijk Werkersverbond (ACW); daarnaast was er een christen-democratie in brede zin, waarvan het maatschappelijk programma luidde: "Christelijk, Vlaams en volksgezind".

Na de Tweede Wereldoorlog kwam het tot de oprichting van de Christelijke Volkspartij (CVP). Wezenlijk voor de nieuwe partij was het Kerstprogramma van 1946. Hoeksteen was het personalisme: de ontplooiing van de persoon in zijn gezin en in zijn beroepsactiviteiten.

De opbouw en geaardheid van de CVP

Het overwicht ligt niet meer bij de verkozenen, maar bij het partijapparaat zelf. De verkozenen moeten zich onderwerpen aan de partijtucht, waardoor op termijn ook hun individuele verantwoordelijkheid overging naar de partij. Opmerkelijk in de CVP is de sterke aanwezigheid van de standsorganisaties. Formeel-juridisch bestaan deze niet, doch in de praktijk spelen ze een grote rol. Parlementsleden worden toegerekend aan een bepaalde stand. In 1946-1965 was het aandeel van het ACW (Algemeen Christelijk Werkersverbond) 35,1%, in 1995 49%. Het

aandeel van de Boerenbond bedroeg in 1946-1965 20,6, in 1995 14%. Het Nationaal Christelijk Middenstandsverbond haalde in 1946-1965 17,6%, in 1995 22%. Het percentage van de standelozen bedroeg in de periode 1946-1965 22,5%, in 1995 11%. De ontwikkeling van de afgelopen halve eeuw gaat dus niet in de richting van een verzwakking van de standsorganisaties, maar toont juist een vergroting van hun invloed.

Sedert de statutenwijziging van 1989 wordt van de CVP-leden heel wat verwacht. Geëist wordt dat zij meedoen aan een gemeenschappelijk denken en handelen, actief meewerken aan de ontwikkeling en het uitdragen van de christen-democratische politieke overtuiging; mee inhoud en gestalte geven aan de partij; de interne regels eerbiedigen en loyaal meewerken aan de uitvoering van de beslissingen genomen door partijorganen; en actief deelnemen aan het georganiseerde maatschappelijke leven. Naast actieve leden kent de partij ook cliënt- en sympathisantenleden.

Sedert de statutenwijziging van 1989 is er sprake van 'een gematigd dualisme' tussen de fracties enerzijds en de vertegenwoordigers in de regering anderzijds. Zo werd onder meer bepaald dat de fracties hiërarchisch niet ondergeschikt zijn noch aan het nationaal partijbestuur noch aan de regering(en).

Wat is de verhouding van de CVP tot de katholieke Kerk en de katholieke organisaties? De katholieke zuil heeft zich sedert de jaren vijftig kunnen handhaven, echter uitsluitend door middel van een verregerende secularisatie van zijn ideologische basis. De plaats van de Kerk als overkoepelende

en integrerende instantie is grotendeels ingenomen door de partij. De CVP is tot op heden bijna als een Siamese tweeling met de belangrijkste katholieke sociale organisaties verbonden gebleven, met name de standsorganisaties en daarnaast vooral het katholiek onderwijs en Caritas Catholica. Maar de voortdurende electorale achteruitgang van de CVP leidt er toe dat zij langzamerhand niet langer in staat dreigt te zijn haar centrale functie waar te maken. De leden en vooral cliënten van de katholieke organisaties stemmen immers niet langer volgens de verzuilde lijnen. Voor de grote katholieke organisaties in Vlaanderen doemt er op termijn daardoor een belangrijk probleem op. Door de toenemende voorrang die zij geven aan hun eigen domeinspecifieke doelstellingen, verwijderen zij zich bovendien als vanzelf van de andere organisaties en van de zuil zelf.

De kiezers van de CVP

Van alle partijen is het electoraat van de CVP het meest heterogeen als men kijkt naar het genoten onderwijs en de socio-professionele samenstelling. De trouwe CVP-kiezers vallen te typeren als cultureel conservatieve kiezers. Meer dan het gemiddelde zijn ze tegen liberalisering van abortus, ze hangen relatief meer autoritaire denkbbeelden aan, ze hebben meer reserve tegen een onbeperkte (en kritische) vrije meningsuiting in het openbaar, ze leggen meer de nadruk op natuurlijke verschillen tussen mannen en vrouwen, en ze wijzen iets minder radicaal de superioriteit van het blanke ras af.

Betekent dit nu dat deze kiezers aange trokken worden door het Vlaams Blok? Dat is niet het geval. Vanwege andere aspecten in hun levensbeschouwing – de zogenoemde sociaal-culturele chris-

tenheid met de klemtoon op sociale rechtvaardigheid en medemenselijkheid – worden ze juist algeremd om extreem-rechts te kiezen.

De hoogste score (50%) haalt de CVP bij de kerkelijke katholieken. Voorts wordt het stemmen op de CVP bevorderd door het lidmaatschap van een christelijke sociale organisatie. Voor de jonge kiezers gaat dat echter niet meer op.

De ideologie van de CVP

In haar Kerstprogramma van 1945 koos de CVP voor het personalisme. De uitoefening van de politieke macht is onderworpen aan een kerndoelstelling: de ontplooiing van de persoon. De partij gaat uit van de idealen van vrijheid, gelijkheid en rechtvaardigheid die de erfenis zijn van het westerse humanisme. De partij heeft géén binding meer met een bepaalde geloofsbelijdenis en staat open voor allen, gelovigen en ongelovigen, verenigd rond de wezenlijke grondwaarden van de westerse beschaving. Het doel van de partij is niet meer de verdediging van de katholieke godsdienst, van zijn instellingen en van zijn werken. De partij blijft evenwel een 'Christelijke partij'.

De eerstverantwoordelijke voor de ontplooiing van de persoon is de persoon zelf die vrij, in volle overeenstemming met de waarden die de zijne zijn, de levenswijze moet vinden die hem past. De CVP is voorstander van het ideologisch pluralisme.

Het begrip 'persoon' staat tegenover het begrip 'enkeling' dat van liberale huize is. De menselijke persoonlijkheid kan slechts opbloeien in voor haar geschikte 'maatschappelijke kaders', waaronder de natuurlijke gemeenschappen, de 'tussenmaatschappijen', het gezin en

het bedrijf op de eerste plaats, vervolgens het vaderland.

De Staat is niet de eerstverantwoordelijke voor de ontplooiing van de persoon. De taak van de Staat bestaat er eerst en vooral in het pluralisme te verdedigen, de natuurlijke gemeenschappen aan te moedigen en ze de meest gunstige ontplooiingskansen te waarborgen. De Staat heeft ook de opdracht zich in te zetten om de nodige maatregelen te treffen opdat iedereen zijn persoonlijkheid zou kunnen ontplooiën.

In de periode 1968-1995 evolueerde de partij van personalisme naar sociaal personalisme. Dit betekent dat de CVP meer aandacht kreeg voor de sociale determinanten van de persoonswording. De structuren van het menselijk wonen, ruilen, zorgen en communiceren kunnen een hulpmiddel zijn voor een personalistisch beleid. De misstanden in het verleden had men slechts bestreden door morele oproepen en niet met structurele tegenmaatregelen. Het sociaal-personalisme werd onderverdeeld in vier deelbeginselen: personalisme, solidariteit, verantwoordelijkheid en *rentmeesterschap*. Het laatste beginsel is duidelijk van CDA-huize. Onder deze beginselen wordt het volgende verstaan:

Het *personalisme* roept ieder mens op om zich te ontwikkelen tot een persoon die in staat is te kennen en te denken, te willen en lief te hebben en die zichzelf weet te richten op een uiteindelijke bestemming die aan deze ontwikkeling zin geeft.

De *solidariteit* stelt dat de mens pas volkomen persoon kan worden samen met de andere mensen en roept hem op de persoonswording en het geluk van de anderen te erkennen als voorwaarde

voor zijn eigen persoonswording en geluk.

De *verantwoordelijkheid* roept de mens op om zijn persoonlijke en collectieve geschiedenis niet aan het toeval of aan blinde krachten over te laten maar om er zelf richting en zin aan te geven; in volle vrijheid en bewustzijn, met volle inzet van lichamelijke en geestelijke krachten.

Het *rentmeesterschap* ziet de menselijke persoon in zijn onlosmakelijke verbondenheid met de natuur en de hele kosmische werkelijkheid rondom hem; het roept de mens op om zorg te dragen voor het aardse erfgoed dat hij/zij gekregen heeft, ervan te genieten, de oproep te beantwoorden, het te bewerken en het verrijkt verder te geven.

Op het terrein van de economie is er duidelijk sprake van eigen christen-democratische opvattingen. De christen-democratische opvatting leunt op een fundamenteel verschillend beeld van de mens, de samenleving en de wereld. Daarom hebben christen-democraten een specifieke kijk op de bij de ordening, de doeleinden en de maatregelen betrokken waarden. Conflicten tussen doelstellingen en instrumenten lossen zij op in een evenwichtige synthese die rekening houdt met de feitelijke omstandigheden.

Als het gaat om de economische ordening hechten de christen-democraten in vergelijking met de liberalen meer belang aan de sociale dimensie van de menselijke personen. Het betreft onder meer de sociale verbondenheid in gezin, beroep en onderneming, de solidariteit met de zwaksten in de samenleving, de betekenis van de belangengroepen (sociale middenveld) voor de medezeggenschap van iedereen, voor de sociale vrede, de correctie

van marktfalen door overheidsop treden.

In vergelijking met de socialisten komen onder meer volgende verschillen tot uiting: grotere betekenis van persoonlijke verantwoordelijkheid en subsidiariteit (particulier initiatief versus overheid) en meer aandacht voor overheidsfalen (meer markt).

Betreffende de doeleinden van de economische politiek ontstaat uit een vergelijking het volgende beeld: (a) tegenover de liberalen: meer belang hechten aan volledige werkgelegenheid, aan redelijke inkomensverdeling, aan zorg voor de minstbedeelden en aan een sociaal aanvaardbare sociale zekerheid; (b) tegenover de socialisten: meer belang hechten aan duurzame economische groei en prijsstabiliteit voor welvaart.

Wat betreft de instrumenten ontstaat een specifieke benadering ingevolge de meningsverschillen over ordening en doeleinden:

(a) in tegenstelling tot de liberalen: meer belang hechten aan maatregelen in verband met sectorale en regionale ontwikkeling, met herverdeling en werkgelegenheid, meer aandacht voor overleg tussen belangengroepen en tussen deze groepen en de overheid, alsmede voor overheidsop treden; (b) in tegenstelling tot de socialisten: meer belangstelling voor begrotingsevenwicht, minder voor overheidsondernemingen en gedetailleerde reguleringen en frequent overheidsop treden.

Op sociaal gebied is de CVP aanhangster van de beginselen van de overleg-economie. Dat zijn de vrijheid van vereniging, het subsidiariteitsbeginsel, het

harmoniemodel, de medezeggenschap en de autonomie van het georganiseerde bedrijfsleven.

Kenmerkend voor de overleg-economie is dat de beslissingen worden genomen in het kader van een driedelige institutionele structuur, bestaande uit regering, vakbonden en werkgeversorganisaties.

Met betrekking tot de parlementaire democratie moet worden vastgesteld dat de CVP niet steeds eenduidig heeft gesproken en gehandeld. Voor een partij die haar politieke actie stoelt op een personalistische mensopvatting is het opmerkelijk te moeten vaststellen dat de verruiming en de verfijning van het waarborgen van de fundamentele mensenrechten in het programma zó weinig

aandacht hebben gekregen. Ook de behoorlijke werking van de rechterlijke macht heeft te weinig aandacht gehad.

Op het terrein van het onderwijs brak de CVP in het Kerstprogramma van 1945 met de oude opvattingen. De CVP noemde zich niet exclusief verdediger van de katholieke school, maar pleitte voor de vrijheid van keuze; zowel het Rijk als het vrij initiatief heeft bestaansrecht en inrichtende macht. Het katholiek onderwijs is niet onvereenigbaar met het bestaan van andere richtingen. In het Kerstprogramma werd het aldus geformuleerd:

“De CVP stelt voor de schoolkwestie op te lossen en een einde te maken aan de steriele geschillen waartoe ze aanleiding gaf. Zij meent, dat het openbaar onderwijs en het door privaat initiatief ingerichte onderwijs, niet in dier voege mededingers zijn dat het verval van de

**De trouwe CVP-
kiezers zijn te
typen als cultureel
conservatief.**

ene een succes betekent voor de andere, maar wedijveraars die, ieder op zijn wijze zoveel mogelijk moeten bijdragen tot de grootheid van het nationaal onderwijs. De CVP, die alle gewetensvrijheid eerbiedigt, verlangt dat alle gezinshoofden aan hun kinderen het onderwijs en de opvoeding zouden kunnen bezorgen in overeenstemming met hun opvatting over de bestemming van de mens, steeds met inachtneming der grondwaarden van staat en maatschappij".

De CVP en de staats hervorming

Uitvoerig wordt beschreven hoe op het terrein van de staats hervorming de ontwikkeling van de CVP is geweest. De CVP is opgericht als een unitaire partij. Onder druk van de omstandigheden is zij geëvolueerd van unitair naar federaal standpunt. Zelfs confederale standpunten worden in de partij geventileerd. De taalkwestie heeft er voor gezorgd dat de christen-democratie in twee aparte partijen is gesplitst: de Nederlandstalige CVP en de Franstalige PSC. Het contact tussen beide partijen is marginaal.

Conclusie

Het boek laat zien dat de christen-democratie in België veelkleurig van aard is. Opmerkelijke verschillen met Nederland zijn aan te wijzen. Zo is de invloed van de standsorganisaties zeer nadrukkelijk aanwezig. Voorts ligt het politieke zwaartepunt bij de partij en niet bij de gekozen volksvertegenwoordigers. De christen-democratie is niet van steen, maar wordt in zijn uitingen gevormd door politieke en historische omstandigheden. Een van die omstandigheden wordt gevormd door de tweetaligheid in België. In Vlaanderen

ontstond een nauw verband tussen christen-democratie en Vlaamse beweging. De christen-democratie in Vlaanderen kan aldus beschouwd worden als een emancipatiebeweging binnen het katholicisme, en soms ook tegen het katholicisme.

Het boek 'Tussen Staat en Maatschappij' is een standaardwerk. De Nederlandse christen-democratie heeft een dergelijk werk dringend nodig.

Prof. mr. dr. A. Postma is vice voorzitter van de Eerste Kamer en hoogleraar Onderwijsrecht en Staatsrecht

'Tussen Staat en Maatschappij. 1945-1995 Christen-Democratie in België.' Onder hoofdredactie van Wilfried Dewachter, George-Henri Dumont, Michel Dumoulin, Emmanuel Gerard, Emiel Lamberts, Xavier Mabille, Mark Van den Wijngaert. Uitgeverij Lannoo.